

Fra kombifeminisme til rörelse. Kvinnlig serbisk organisering i forandring

Sanja Obrenović Johansson
Södertörn: Södertörns Högskola 2017
238 sider. ISBN 9789187843839

Anmeldt af **Tea Sindbæk Andersen** [Ph.D, lektor, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier, Københavns Universitet, nxr333@hum.ku.dk]

Kønsroller og kønspolitik er blevet tydeligt aktualiseret på en række måder i de tidligere jugoslaviske stater siden opløsningen af Jugoslavien og de efterfølgende krige i starten af 1990'erne. Der er spørgsmål som krigsperiodens effekt på forholdene mellem køn, både som følge af konservative, patriarkalske politiske tendenser og som resultat af mobiliseringen af mænd til krig. Der er de sociale og økonomiske konsekvenser af sammenbruddet i det socialistiske velfærdssystem, og det voldsomme fald i levestandard og økonomisk formåen, som har kendetegnet området siden. Og mest smertefuldt er der erkendelsen af de menneskelige og kulturelle følger af den systematiske brug af voldtægt som krigsvåben. Alle disse spørgsmål er fremdeles til diskussion indenfor studiet af det tidligere Jugoslavien.

Det er derfor et virkelig væsentligt og omfattende emne, Sanja Obrenović Johanssons afhandling tager fat på. Bogen tager udgangspunkt i kvinders stilling i det serbiske samfund efter socialismens fald og den deraf følgende svækkelse af de velfærdsydelse og garantier, som den socialistiske stat havde stået for. Det har blandt andet resulteret i indskrænkning af goder og rettigheder som arbejdsløshedsunderstøttelse og adgang til gode sikre job i den offentlige sektor. Obrenović Johansson er interesseret i, hvordan serbiske kvindeorganisationer har forholdt sig til disse ændrede forhold. Baseret på omfattende etnografisk forskning fordelt over en længere årrække i 2000'erne analyserer hun disse organisationers arbejde og organisering. Analysen har særligt fokus på kvindeorganisationernes forhold til eksterne, hovedsageligt svenske, donorer. Afhandlingens etnografiske udgangspunkt viser sig tydeligt i, at Obrenović Johansson vælger at analysere kvindeorganisationernes relation til donorer ud fra et gave-økonomisk perspektiv, som fremhæver de komplekse sociale omstændigheder forbundet med gavegivning og donation, såsom gensidig forpligtelse, social gæld eller risiko for afhængighed.

Fra et mere generelt perspektiv er afhandlingens mest spændende bidrag måske de kapitler, hvor kvindeorganisationernes arbejde skrives ind i en længere historie om køns- og ligestillingskampen i Jugoslavien og Serbien, og hvor udfordringerne og arbejdet i det post-jugoslaviske Serbien beskrives. Obrenović Johansson argumenterer for, at den socialistiske stat og den startslige organisering af kvindebevægelsen indenfor officielle organer næsten fjernede eksistensgrundlaget for en kvindebevægelse. I 1970'ernes Serbien var de aktive feminister så få, at de kunne være i en minibuss – en »kombi« på serbisk, deraf udtrykket »kombifeminisme«, som Obrenović Johansson låner af en af sine informanter (s. 93). 1990'ernes økonomiske krise og sociale armod har medført både en generelt dårligere samfundsmæssig status for kvinder og en voldsom stigning i seksuelle overgreb, alkoholisme og partnervold. Obrenović Johansson beskriver, hvordan kvindeorganisationer reagerer på dette, dels på et strukturelt politisk plan og dels konkret og praktisk ved at oprette telefonhjælp, herberg og lignende. Der opstod således, ifølge Obrenović Johansson, en egentlig social bevægelse, som de syv kvindeorganisationer, der analyseres i afhandlingen, er en del af (s. 174).

Der er enkelte dele af afhandlingens historiske afsnit, som virker usikre – der er for eksempel ingen henvisninger til historien om organisationen *Kolo Srpskih Sestara*, der er baseret alene på personlige erindringer videregivet mundtligt. Men afhandlingens hovedformål, som er at undersøge og diskutere relationen mellem de svenske bidragsydere og de modtagende serbiske kvindeorganisationer, vil utvivlsomt være nyttigt, når der i fremtiden skal lægges strategier for udviklingssamarbejde. Særligt når det i stigende grad er en hensigt, at udviklingsbistand skal bidrage til kvinders ligestilling i modtagerlandene.